

Bilance aktiv a kapitálu podniku

Bilanční princip, jak jsme již naznačili v minulé kapitole, umožňuje zachytit majetek (aktiva) podniku a současně i zdroj (kapitál), z něhož byl majetek financován. Tento dvojitý pohled na majetek (forma – zdroj) se znázorňuje v účetním výkazu nazývaném **rozvaha**, která může mít podobu **T** bilance, jejíž levá strana zachycuje aktiva a pravá kapitál (pasiva) podniku. Rozvaha (bilance)¹ tedy vyjadřuje stav aktiv a kapitálu podniku k určitému okamžiku. Základem pro sestavení rozvahy je bilanční rovnice vyjadřující rovnováhu aktiv a pasiv:

$$\text{AKTIVA} = \text{PASIVA}$$

Rozvaha poskytuje uživatelům věrný obraz o:

- a) majetkové situaci podniku – v jakých konkrétních podobách jsou aktiva vázána a jak jsou oceněna, nakolik jsou opotřebena, jak rychle se obrací, zda je jejich struktura vhodná vzhledem k aktivitám podniku apod.
- b) kapitálu, z něhož byla aktiva hrazena – o výši vlastního i cizího kapitálu a jeho podrobné struktuře, o dlouhodobých a krátkodobých půjčkách, zda podniku nehrozí pro přílišnou zadluženost likvidace, konkurs či vyrovnání, zda je podnik opatrný a vytváří si rezervy na případná budoucí rizika a ztráty apod.
- c) finanční situaci podniku – jakého zisku dosáhl v daném období a jak ho rozdělil, popř. jak velkou ztrátu vykázal a zda a jak ji uhradil, zda je podnik schopen hradit

¹ Z latinského bilanx libra = dvojmisková váha.

své dluhy včas a jak svou platební politiku řídí (event. zda se v jeho případě již nejedná o platební neschopnost), jaká je výnosnost vloženého kapitálu atd.

To jsou všechno informace, které manažeři potřebují ke svému rozhodování, a současně i informace, v nichž se zobrazují důsledky manažerských rozhodnutí. Vypovídají o tom, jak manažeři spravují majetek, který jim byl svěřen, a jak úspěšně s ním podnikají.

Podle časového okamžiku, ke kterému se bilance provádí, rozeznáváme rozvahy:

- zahajovací** – sestavuje se při vzniku podniku a obsahuje aktiva vložená vlastníky i odpovídající zdroje na straně pasiv,
- počáteční** – sestavuje se na počátku nového účetního období a zachycuje majetkový potenciál, který je připraven vstoupit v daném období do hospodářské činnosti podniku a měnit svou formu. Podle zásady bilanční kontinuity přejímá data i strukturu konečné rozvahy,
- konečnou** – sestavuje se k poslednímu dni každého účetního období a při ukončení činnosti podniku. Konečná rozvaha vyjadřuje stav majetku po přeměnách v hospodářském cyklu,
- mimořádnou** – která se na rozdíl od předchozích rozvah (tzv. řádných) sestavuje v průběhu účetního období, nepravidelně, při takových situacích, jež se běžně v hospodářském životě podniků nevyskytují. Povinnost sestavit mimořádnou rozvalu vzniká např. ke dni zrušení podniku bez likvidace (s výjimkou přeměny společnosti), ke dni předcházejícímu den vstupu do likvidace nebo den účinnosti prohlášení konkursu nebo vyrovnání a ke dni skončení likvidace nebo zrušení konkursu.

Konečné a mimořádné rozvahy se sestavují vždy k okamžiku uzavírání účetních knih podniku v tzv. rozvahový den. Podniky však mohou sestavit rozvalu i k jinému okamžiku než ke konci rozvahového dne, pak se nazývá **mezitímni rozvahou** (je součástí mezitímni účetní závěrky). V těch případech se neuzavírají účetní knihy a inventarizace se provádějí jen pro účely vyjádření ocenění podle zásady opatrnosti (§ 25 odst. 2 zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví).

5.1 Struktura rozvahy

Znázorněním jednotlivých majetkových položek (tj. v jakých formách je majetek v podniku vázán) a jeho původu (tj. zdrojů, z nichž podnik majetek získal) dostáváme zjednodušenou strukturu rozvahy. Na obrázku 5.1 je uvedena rozvaha v bilanční podobě, sestávající z nám již známé struktury aktiv a pasiv podniku.

Podrobné uspořádání položek rozvahy, která může být podnikateli sestavována buď v plném, nebo ve zkráceném rozsahu, vymezují zákonné předpisy².

Rozvalu v plném rozsahu předkládají povinně ty podniky, které podléhají podle zákona o účetnictví auditu, tj.:

- a) akciové společnosti, pokud k rozvahovému dni účetního období, za něž se ověřuje účetní závěrka, a účetního období bezprostředně předcházejícího překročily nebo již dosáhly alespoň jedno ze tří uvedených kritérií: úhrn rozvahy (brutto) > 40 mil. Kč, roční úhrn čistého obrátu > 80 mil. Kč a průměrný počet zaměstnanců > 50,

² Obsah a uspořádání všech položek rozvahy (v plném i zkráceném rozsahu) jsou stanoveny vyhláškou č. 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

- b) ostatní obchodní společnosti a družstva, pokud k rozvahovému dni účetního období, za nějž se ověřuje účetní závěrka, a účetního období bezprostředně předcházejícího překročily nebo již dosáhly alespoň dvou ze tří výše uvedených kritérií,

ROZVAHA	
AKTIVA	PASIVA
1 Dlouhodobý majetek - dlouhodobý nehmotný majetek - dlouhodobý hmotný majetek - dlouhodobý finanční majetek	1 Vlastní kapitál - základní kapitál - kapitálové fondy - fondy ze zisku - výsledek hospodaření (zisk)
2 Oběžný majetek - zásoby - krátkodobé pohledávky - dlouhodobé pohledávky - finanční majetek	2 Cizí zdroje - rezervy - krátkodobé závazky - dlouhodobé závazky - bankovní úvěry
3 Ostatní aktiva	3 Ostatní pasiva
Celkem aktiva	Celkem pasiva

Obr. 5.1 Zjednodušená struktura rozvahy

- c) zahraniční osoby, které podnikají na území ČR nebo provozují jinou činnost podle zvláštních předpisů,
- d) fyzické osoby, které účtují v soustavě podvojného účetnictví za podmínek podle předchozího odstavce,
- e) účetní jednotky, kterým tuto povinnost stanoví zvláštní právní předpis.

Vzor rozvahy v plném rozsahu platné od 01.01.2010 pro podnikatele je uveden v příloze č. 1 k této publikaci.

Porovnání dvou rozvah za dvě po sobě jdoucí období (roky) umožňuje zjistit, jak se vyvíjí finanční situace podniku, a navrhnout potřebná dlouhodobá i krátkodobá opatření k efektivnímu rozvoji podniku.

5.2 Význam rozvahy

Rozvaha je základním účetním výkazem, který podává obraz o majetkové a kapitálové situaci podniku. Je sestavována tak, aby primárně uspokojovala požadavky finančního managementu podniku. Bilanční princip umožňuje sledovat změny majetku i kapitálu v čase. Umožňuje zjistit, zda se podniku daří, zda zvyšuje hodnotu majetku vlastníků, resp. zda rozmnožuje kapitál, který do podniku vložili. Hovoříme o konceptu uchování majetkové podstaty podniku nebo o uchování kapitálu³.

Kapitál je uchován, jestli je stav vlastního kapitálu nebo čistých aktiv⁴ na konci období shodný nebo vyšší než byl stav na počátku období. Tento koncept pak můžeme zapsat

³ V mezinárodních účetních standardech se uvádějí dvě odlišná pojetí kapitálu, z nichž se odvozují dva koncepty uchování kapitálu: finanční a fyzický (hmotný).

⁴ Čistými aktivy se označuje rozdíl mezi celkovými aktivy a celkovými dluhy (cizím kapitálem) podniku.

Cash flow

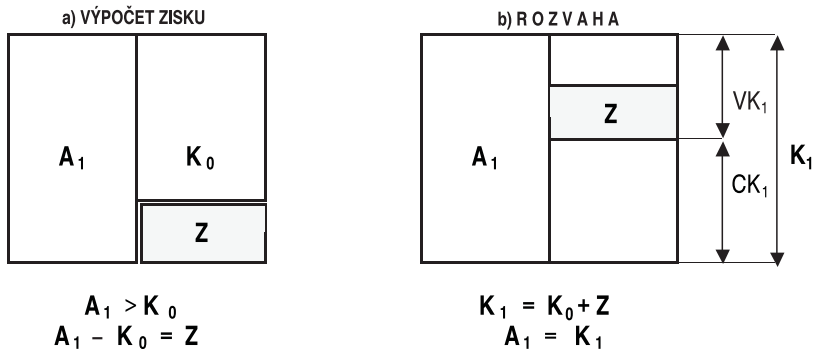
jako změnu vlastního kapitálu, k níž došlo v průběhu sledovaného období, nebo jako stav aktiv na konci období zahrnující pasiva na počátku období a dosažený zisk následujícími rovnicemi⁵:

$$\Delta VK = VK_1 - VK_0 = VH$$

$$A_1 = P_0 + Z = K_0 + Z$$

Kde: VK = vlastní kapitál
VH = výsledek hospodaření (zisk nebo ztráta)
A = aktiva
P = pasiva
K = kapitál
Z = zisk
0 = stav na počátku období (měsíce, roku)
1 = stav na konci období

Schematicky můžeme změnu vlastního kapitálu znázornit podle obrázku 5.2, kde v části a) je proveden výpočet zisku a v části b) je zisk umístěn do rozvahy podniku jako součást vlastního kapitálu.

Obr. 5.2 Výpočet zisku a jeho umístění do rozvahy

Zisk běžného období, o který byl zvýšen původní objem vlastního kapitálu, umožňuje podniku poříditi si a obnovit taková aktiva, která jsou pro něj potřebná a jež přispějí k rozmnožení bohatství vlastníků. Je právě uměním finančního managementu zvolit pro konkrétní alokaci kapitálu nejen vlastního, ale i cizího (CK), co nejvhodnější strukturu aktiv, takovou, která zajistí dlouhodobé cíle podniku (zejména trvalou prosperitu a žádoucí výši zisku), aniž by tím byla ohrožena schopnost podniku plynule hradit své závazky. To by totiž v konečném důsledku mohlo vést k zániku podniku. Je proto třeba sledovat průběžně potřebu peněžních prostředků a dbát na to, aby byly v postačující výši k dispozici vždy, kdy to situace vyžaduje (např. při splatnosti úvěru, splatnosti závazků z obchodních vztahů, při výplatě mezd zaměstnancům, při výplatě podílů na zisku atd.).

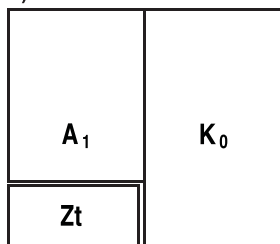
⁵ Obě rovnice mají platnost za předpokladu, že nedošlo k jiným způsobům navýšení vlastního kapitálu, např. novými vklady do základního kapitálu podniku, resp. zvýšením jeho kapitálových fondů.

Pokud se naopak podniku dařit nebude a jeho náklady převýší jeho výnosy v daném období, vzniká ztráta (Zt) z hospodaření a úhrn jeho aktiv na konci období je nižší než byl úhrn kapitálu (pasiv) na počátku období. V rozvaze se pak ztráta projeví jako snížení vlastního kapitálu a její výše se vypočte z rovnice:

$$A_1 = P_0 - Zt = K_0 - Zt$$

Výpočet ztráty za účetní období a její umístění do rozvahy podniku je schematicky znázorněn na obrázku 5.3.

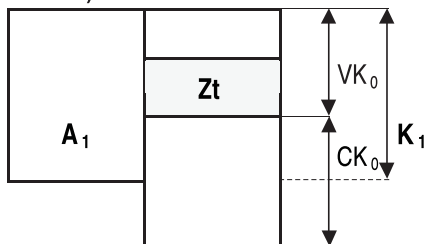
a) VÝPOČET ZTRÁTY

$$A_1 < K_0$$

$$K_0 - A_1 = Zt$$

b) ROZVAHA

$$K_1 = K_0 - Zt$$

$$A_1 = K_1$$

Obr. 5.3 Výpočet ztráty a její umístění do rozvahy

Příklad 5.1: Akciová společnost KK, jejíž struktura aktiv i kapitálu je uvedena v počáteční rozvaze, měla v průběhu roku velké investice, což ve svých důsledcích vedlo ke ztrátě 2 mil. Kč. Sestavte a interpretujte rozvahu společnosti na konci období.

Počáteční rozvaha KK a.s. (v tis. Kč)			
Stálá aktiva	1 000	Vlastní kapitál	1 200
Oběžná aktiva	1 000	Cizí kapitál	800
Celkem aktiva	2 000	Celkem pasiva	2 000

Řešení:

Konečná rozvaha KK a.s. (v tis. Kč)			
Stálá aktiva	0	Vlastní kapitál	-800
Oběžná aktiva	0	Cizí kapitál	800
Celkem aktiva	0	Celkem pasiva	0

Hodnotu kapitálu na konci období stanovíme z rovnice:

$$K_1 = K_0 - Zt = 2\,000 - 2\,000 = 0$$

Došlo k erozi majetkové podstaty společnosti, veškerá aktiva byla spotřebována, aniž by došlo k jejich obnově. Umístěním ztráty do vlastního kapitálu na konci období se původní kladný vlastní kapitál přeměnil na záporný.

Cash flow

$$VK_t = VK_0 - Zt = 1\,200 - 2\,000 = -800.$$

Společnost je v předlužení právě o částku 800 tis. Kč a nemá aktiva, která by umožňovala dluhy uhradit.

Bilanční princip, na němž je založena rozvaha podniku, lépe řečeno princip duality (podvojnosti), umožňuje sledovat v rozvaze přeměny aktiv v průběhu hospodářské činnosti podniku. Každá hospodářská transakce má dvojí dopad na rozvahu, což se projeví v tom, že změna určitého aktiva je vždy vykompenzována změnou jiného aktiva či kapitálu. Jak ukazují níže uvedené příklady, mohou hospodářské transakce vyvolat 4 typy změn rozvahy.

Příklad 5.2: Podnik nakoupil nový stroj, ale fakturu neproplatí ihned (jde o pořízení dlouhodobého majetku na obchodní úvěr s různou dobou splatnosti). O hodnotu stroje se zvýší stálá aktiva (A) v rozvaze a současně i závazky na straně pasív (P). Toto rovnoměrné zvýšení stavů aktiv a pasív vede k růstu bilanční sumy.

Rozvaha (A ⁺ = P ⁺)	
Majetek +	Závazky +
Aktiva celkem: zvýšení	Pasiva celkem: zvýšení

Příklad 5.3: Zaplatí-li naproti tomu pořízený majetek ihned (např. úhradou v hotovosti), změní tato obchodní operace jen aktivní účty dlouhodobého majetku a finančního majetku (pokladny). Bilanční součet zůstává nezměněný.

Rozvaha (A ⁺ = A ⁻)	
Majetek +	Vlastní kapitál
Pokladna-	Závazky
Aktiva celkem: beze změny	Pasiva celkem: beze změny

Příklad 5.4: Podnik uhradil svůj závazek z dřívějšího nákupu (prostřednictvím příkazu k úhradě z běžného účtu). V rozvaze dojde ke snížení dodavatelského závazku (na straně pasív) a současně k úbytku peněžních prostředků na bankovním účtu (na straně aktiv). Bilanční suma se sníží.

Rozvaha (A ⁻ = P ⁻)	
Majetek	Vlastní kapitál
Bankovní účty -	Závazky -
Aktiva celkem: snížení	Pasiva celkem: snížení

Příklad 5.5: Za účelem úbrady závazku dodavateli (při absenci pohotových peněz) akceptuje podnik vznik nového závazku (např. úvěr). Existuje pouze výměna kapitálu, změna jednoho závazku v jiný na straně pasív rozvahy. Bilanční součet zůstává konstantní.

Rozvaha (P ⁺ = P ⁻)	
Majetek	Vlastní kapitál
Bankovní účty	Závazky -
	Bankovní úvěry +
Aktiva celkem: beze změny	Pasiva celkem: beze změny

Tip:

Účetní výkazy jsou důležitým oknem do reality. Propojují provozní operace a investiční transakce podniku s jeho financemi. Porozumění provozním aktivitám podniku umožňuje odhadovat finanční důsledky jejich změn. Struktura aktiv a kapitálu znázorněná v rozvaze podává obraz o tom, co podnik vlastní a co dluží. Rozdíl mezi majetkem a dluhy ukazuje, jaké je účetní ocenění hodnoty investice vlastníků do podniku.

Pokud by chtěl manažer řešit finanční tíseň podniku tím, že použije vlastní kapitál na úhradu dluhů, pak neuspěje. Vlastní kapitál se nachází na straně pasiv, a nikoli aktiv. Jde o peníze, které již byly vynaloženy. Pomohla by pouze nová emise cenných papírů nebo nové vklady vlastníků.

5.3 Shrnutí kapitoly

Rozvaha skýtá dvojitý pohled na majetek podniku. Na levé aktivní straně je zachycena struktura aktiv podniku, tedy to, co podnik vlastní, a pravá strana zachycuje strukturu zdrojů financování (kapitálu) podniku, tedy to, z čeho byl tento majetek uhrazen. Vyjadřuje stav aktiv a kapitálu podniku k určitému okamžiku. Vypovídá o tom, jak manažeré spravují aktiva podniku, která jim byla svěřena, a jak úspěšně s nimi podnikají.

Podle časového okamžiku, ke kterému se sestavuje, se rozlišuje rozvaha zahajovací, počáteční, konečná, mimořádná a mezitímní. Konečná a mimořádná tvoří spolu s ostatními výkazy tzv. účetní závěrku. Podle české účetní legislativy jsou podniky povinny sestavovat rozvahu v plném (podniky podléhající auditu) nebo ve zkráceném rozsahu.

Přestože rozvaha odráží stav aktiv a kapitálu podniku k určitému okamžiku a zachycuje tedy stavové veličiny, lze porovnáním rozvah za více navazujících časových období sledovat vývojové tendence ve finanční situaci podniku. Sledování změn majetku a kapitálu v čase umožňuje zjistit, zda podnik zvyšuje hodnotu majetku vlastníků, resp. zda rozmnožuje kapitál, který do podniku vložili. Hovoříme o konceptu zachování majetkové podstaty podniku nebo o zachování kapitálu. Kapitál je zachován, jestli je stav vlastního kapitálu na konci období shodný nebo vyšší, než byl jeho stav na počátku období. Tento rozdíl vypočtený ze srovnání konečného a počátečního stavu je vlastně výsledkem hospodaření podniku (zisk či ztráta) dosaženým za dané období.

Rozvaha umožňuje podniku sledovat i hospodářské transakce, které vyvolávají změnu vždy ve dvou položkách rozvahy (princip duality), tzn. že změna určitého aktiva je vykompenzována změnou jiného aktiva či kapitálu. Hospodářské transakce mohou obecně vyvolat 4 typy změn rozvahy.